

**ПОРТРЕТНІ ЗОБРАЖЕННЯ АКТОРІВ
В УКРАЇНСЬКОМУ КІНОПЛАКАТІ 1920 – ПОЧАТКУ 1990-х років
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗІБРАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КІНОПЛАКАТА
З ФОНДІВ НБУВ)**

На матеріалах зібрання українського кіноплаката з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглянуто кіноплакат як джерело візуальної інформації; проаналізовано композиційні плакати з портретними зображеннями акторів українського та світового кіномистецтва; охарактеризовано підходи, якими керувалися художники під час роботи над створенням плакатних аркушів; висвітлено основні художньо-стилістичні особливості плакатів із зображеннями акторів, охарактеризовано творчу манеру окремих майстрів кіноплаката; відзначено особливу цінність плакатів до кінострічок, що не збереглися до сьогодні.

Ключові слова: кіноплакат, композиція кіноплаката, портретні зображення, плакат-портрет, зібрання українського кіноплаката, історія кіно, кіномистецтво, плакатна графіка, колаж, графічні зображення.

Цінність кіноплаката як джерела візуальної інформації беззаперечна. Окремо взятий плакат – реклама конкретного фільму, є графічною, образною паралеллю кінокартини, здебільшого містить зображення головного героя фільму або ж ключових моментів кінотвору, а також включає текстову інформацію про режисера, сценариста, оператора, виконавців ролей. Водночас при вивченні великого масиву друкованих кіноплакатів за досить тривалий період з'являється можливість дослідити цей вид образотворчих документів у багатьох аспектах відображеної та зафіксованої в них інформації.

Зібрання кіноплакатів НБУВ – це оригінальна портретна галерея акторів вітчизняного і зарубіжного кіно, яку складають різноманітні за стилем та манерою виконання графічні композиції, або ж фото головних героїв кінокартин. Вивчення та аналіз цього зібрання дає змогу виокремити декілька шляхів, або підходів, у вирішенні портретних зображень акторів, які в більшості плакатів є основою композиційної побудови аркушів.

В одних випадках художники дещо формально підходили до поставленого завдання, здебільшого змальовуючи портрет з кадру фільму, інколи

навіть у такому само ракурсі, як і в кінокартині. Більш творчий підхід полягав у документальній достовірності портретування, поєднаній з майстерністю відображення особливостей образу персонажа.

У кіноплакаті першої третини ХХ ст. працювали художники різних жанрів – живописці, графіки, ілюстратори, зокрема такі відомі митці, як К. Болотов, І. Літинський, М. Івасюк, А. Фіногенов, Й. Кузьковський, Б. Крюков, Ю. Кордиш, Г. Дін, Я. Леус, М. Покорний, Л. Каплан, М. Длугач та ін.

Прикметною рисою кіноплакатів 1920–1930-х років є використання у різноманітних композиційних варіантах зображень провідних акторів фільмів у ролях. Здебільшого це погрудні портрети, малюнки голови, обличчя, в окремих випадках зображення персонажів подаються у повен зріст.

Особливої цінності вагомого образотворчого документа з історії кіно набувають сьогодні унікальні раритетні плакати до тих кінострічок 1920–1930-х років, які не збереглися до нашого часу. Серед таких – кіноплакати до фільмів «Мандрівні зорі» (1926, три плакати, худож.: Я. Леус, К. Болотов, А. Фіногенов), «Свіжий вітер» (1926, три плакати, худож.: А. Фіногенов, К. Болотов, П. Жалко-Титаренко), «Сорочинський ярмарок» (1927, худож. М. Івасюк), «Дівчина з палуби» (1928, худож. К. Болотов), «Примха Катерини II» (1928, худож. М. Длугач), «Гість з Мекки» (1930, худож. І. Літинський) та ін. У плакатному зібранні НБУВ збереглися чотири плакати до фільму-драми «Спартак», виконані художниками А. Фіногеновим, К. Болотовим та Я. Леусом. Відомо, що фільм був знятий 1926 року на Одеській кінофабриці ВУФКУ за однойменним історичним романом Р. Джованьйоли турецьким режисером Мухсін-Беєм Ертургулом за сценарієм українського поета Гео Шкурупія [1]. Кіноплакат Я. Леуса до фільму «Спартак» містить оригінальний портрет оперного співака М. Дейнара, який зіграв головну роль.

Найбільша кількість аркушів у колекції українського кіноплаката з фондів НБУВ виконана художником Костянтином Болотовим, який працював у галузях книжкової графіки, політичного і рекламного плаката. Це плакати до фільмів – «Беня Крик», «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило», «Дитина базару», «Мандрівні зорі», «Каторжник з Кайени», «Непевний багаж», «Сюркуф» (усі – 1926 р.), «Два дні», «Непереможні», «Митя», «Ткачі», «Іспанська танцюристка» (всі – 1927 р.), «Дівчина з палуби», «Крізь сльози», «Кіра Кіраліна», «Буря» (всі – 1928 р.) та багатьох ін. Твори К. Болотова здебільшого великого формату, вони привертають увагу яскравим, або ж, навпаки, стриманим колоритом, професійним малюнком, логічною композицією, застосуванням різноманітних художніх засобів для відображення провідної ідеї фільму. Виконані талановито та професійно, кіноплакати

характеризують митця як майстра психологічного портрета. На всю величину аркуша постає ритмічне зображення голлівудської зірки епохи німого кіно Пола Негрі в образі Маритани з фільму «Іспанська танцюристка» (1923). Використавши лише декілька кольорів, художник з документальною точністю передав портрет актриси. Крупнопланові портрети головних героїв К. Болотов подає на передньому плані в плакатах до фільмів «Беня Крик», «Буря», «Непереможні» та ін. Композицію плакатного аркуша до німого фільму «Коло подружжів» німецького і американського режисера Е. Любіча (1926) складають мальовані портрети головних героїв комедійного фільму. Портрети вписано в кола, симетрично сполучені між собою, що вдало ілюструє назву та сюжет рекламованого кінотвору.

Роботою над кіноплакатом займався й український художник Ібрагім Літинський. Його плакати до фільмів («Джиммі Хігінс», «Прокурор Йордан» (обидва – 1928), «Гість з Мекки», «Земля», «Голубий експрес», «Заради дитини», «Квартали передмістя» (всі – 1930 р.) та ін.) характеризують І. Літинського як талановитого майстра рисунка, прекрасного колориста. Найчастішим прийомом, який І. Літинський застосовує при побудові композиції, є крупноплановий портрет головних персонажів картини. Окрім того, в частини плакатів, на які він поділяє аркуш, художник вдало вписує мотиви кульмінаційних кадрів кінотвору, які суттєво доповнюють загальну картину композиції.

У зібранні кіноплакатів НБУВ зберігаються чотири аркуші роботи художника Миколи Івасюка, манера виконання яких близька до станкового реалістичного живопису. Їм притаманне достовірне відтворення подій і образів рекламованих фільмів, багатофігурність композиційної побудови, яскравий колорит, що особливо виявляється у плакатах до фільму «Сорочинський ярмарок» за однойменною повістю М. Гоголя та до американської мелодрами «Скарамуш» (обидва – 1927 р.). Композицію плаката до «Сорочинського ярмарку», виконану переважно у червоних, чорних, жовтих та білих кольорах, складають динамічні портрети персонажів кінокартини, експресія яких виражається в міміці, поглядах, позах головних героїв (*ил. 1*).

Йосип Кузьковський протягом 1929–1939 рр. працював художником кіно і створював кіноплакати на Київській кіностудії, де йому поталанило спілкуватися з відомими режисерами О. Довженком та А. Бучмою. Під час війни він разом з кіностудією був евакуйований у Ташкент. Після війни продовжив свою творчу діяльність у Ризі [2].

У плакатному зібранні НБУВ зберігаються двадцять п'ять аркушів роботи Кузьковського. З-поміж інших вирізняється плакат до фільму режисера А. Кордюма «Джальма» (1928). Образ головної героїні, втілений

українською актрисою Л. Островською-Кордюм, велично постає майже на всю площину аркуша. Композицію плаката Й. Кузьковського до фільму режисера М. Шпиковського «Шкурник» (1929) складають різноракурсні портретні зображення актора І. І. Садовського в ролі обивателя Аполлона Захаровича Шмигуєва.

Два плакати приблизно в однаковій кольоровій гамі виконав Й. Кузьковський до звукового пригудницького фільму-екранізації роману М. Твена «Том Сойер» (1936, реж. Л. Френкель, «Українфільм»). Один з них подає графічні портрети виконавців головних ролей, інший – складну багатофігурну композицію, що відображає сюжет фільму та містить портрети героїв, зображених у різних ракурсах. З документальною точністю на обох плакатах графічно відтворено портрет актора, який зіграв роль негра Джима.

Зберігся також плакат до фільму за романом М. Шолохова «Тихий Дон» (1931). Й. Кузьковський оригінально поділяє аркуш на чотири нерівні частини за допомогою двох перпендикулярних прямих білого кольору. В найбільшу нижню частину вписано портрет героїні фільму, на обличчі якої увагу акцентовано за допомогою локального червоного кольору на синьому тлі. Художнику вдалося передати яскравий і привабливий темпераментний образ головної героїні – Аксинї, втілений актрисою Еммою Цесарською [3, с. 478].

Домінуючу верхню частину композиції плаката Й. Кузьковського до кінокартини «Біле пекло Піц Палю» (у радянському прокаті «Полонені Білої гори», 1929, реж.: А. Франк, Г. Пабст) займає оригінально вирішений портрет головної героїні фільму, роль якої зіграла німецька актриса Лені Ріфеншталь, відома також як режисер, фотограф і танцівниця [4].

За інформацією на плакатних аркушах простежуємо, що із закордону в український прокат надходили переважно фільми американського, німецького та французького виробництва. Зразки плакатів 1920–1930-х років зберегли для нас графічні зображення американських комедійних акторів, найпопулярніших коміків епохи німого кіно: Б. Кітона у фільмах «Наша гостинність» (1923) і «Три епохи» (1925), виконані художником Л. Капланом, та Г. Ллойда у фільмах «На сьомому небі» (1928, худож. І. Літинський), «Номер телефону» ([1930], худож. М. Покорний), «Гарі Поливода» (1931, худож. Ю. Кордиш). У портретних зображеннях Б. Кітона Л. Каплан на обох аркушах вдало відтворив характерну рису екранного образу-маски актора – абсолютно байдуже і нерухоме обличчя коміка. На всіх плакатних аркушах з портретами Г. Ллойда – екранні образи головних героїв, втілених актором, створені з використанням неодмінних символічних атрибутів кіномитця – капелюха та окулярів. Плакат невідомо-

го художника до фільму «Кар'єра балерини» ([1926]) презентує зображення відомого свого часу датського дуєту коміків Пата і Паташона. Художнику вдалося майстерно відтворити основні риси їхніх сценічних образів.

На плакатах із зібрання НБУВ знаходимо портретні зображення видатного американського актора епохи німого кіно Дугласа Фербенкса. Збереглися плакати до фільмів за його участю: «Фатальні знаки» (1922, худож. Л. Каплан), «Робін Гуд» (1923, два плакати, худож.: К. Болотов, А. Бондарович), «Мокра курка» (1927, худож. невідомий). Кіноплакати до фільму «Робін Гуд» різняться як за манерою виконання, так і за кольоровою гамою. Великоформатний плакат роботи художника А. Бондаровича, що складається з двох аркушів, привертає увагу яскравими червоними, жовтими, синіми, помаранчевими кольорами. Він динамічний як за колоритом, так і за побудовою композиції, в якій акцент зроблено на постаті Робін Гуда зі стрілою в руці, що вказує на шрифтовий напис: «У головній ролі Дуглас Фербенкс». У портретному зображенні легко впізнати відомого актора, окрім того, художник вдало передав головні характеристики персонажа – воїна та веселуна. Плакат К. Болотова до фільму «Робін Гуд» виконано у спокійній коричнево-зеленій кольоровій гамі, з притаманною художнику манерою подачі портрета головного героя на тлі сцен з фільму.

Видатною постаттю в українському кінематографі першої половини ХХ ст. був талановитий актор і режисер А. Бучма. У зібранні українського кіноплаката НБУВ неодноразово зустрічаємо різнопланові зображення актора в ролях, серед яких привертають увагу плакати до фільму «Тарас Трясило» (1927, реж. П. Чардинін; фільм не зберігся), виконані К. Болотовим, Г. Діном та А. Фіногеновим. У центрі композиції на всіх трьох плакатах – образ головного героя. За допомогою червоного кольору художник Г. Дін акцентує увагу на героїчному аспекті історичної постаті – Трясило зображений у повний зріст, з шаблею в руці, рішучий погляд свідчить про готовність вести військо в бій. На плакаті художника А. Фіногенова в монументальному образі Тараса Трясила, який займає практично весь аркуш, проступають такі риси легендарного ватажка, як доброта і почуття гумору. Кіноплакат, виконаний К. Болотовим, зображує Трясила верхи на коні, рішучим очільником козацького загону у бою. Останньому плакату притаманна дрібна деталізація у передачі сюжетної лінії, образ ватажка вирішений за допомогою яскравих кольорів, обличчя зображено дещо умовно, хоча й чітко передає стан головного героя.

У колекції плакатів НБУВ зберігаються аркуші, які презентують акторську роботу Ю. Солнцевої. Зокрема на плакаті невідомого художника до фільму «Наївний кравець» (інша назва – «Очі, які бачили»; 1928, реж. В. Вільнер; фільм не зберігся) домінуючу верхню частину композиції

займають графічні портретні зображення Ю. Солнцевої (роль Рози) та І. Міндліна (роль кравця Мотеле Шпіндлера), вирішені художником за допомогою кількох кольорів – червоного, коричневого і жовтого. Це один з небагатьох плакатів 1920-х років, виконаних із застосуванням техніки колажу (малюнок поєднано з фотозображеннями кадрів з фільму). У кіноплакаті К. Болотова до фільму «Буря» (1928, реж. П. Долина; фільм не зберігся), портрети головних героїв вміщено по діагоналі на тлі морського пейзажу. По центру, обрамлене рятувальним кругом, крупним планом постає обличчя актора І. Замичковського в головній ролі наглядача маяка Петровича, нижче – зображення Ю. Солнцевої (роль Катерини, дочки наглядача маяка), вгорі – портрет А. Клименка (роль молодого матроса Сергія). Плакат виконано за допомогою контрастних сірого, червоно-коричневого та синього кольорів.

1920–1930-ті роки були в історії кінематографа епохою німого чорно-білого кіно. Натомість всі плакати, які супроводжували вихід цих фільмів на екрани, були кольоровими, і в своїй сукупності вони стали яскравою і самобутньою сторінкою історії вітчизняного графічного мистецтва та кінореклами.

Кіноплакати 1940-х років у зібранні НБУВ відсутні. Аналіз нечисельної збірки плакатів 1950-х років демонструє, що композиції більшості аркушів складають зображення головних персонажів, поданих на тлі відображених ключових моментів кінотвору. В такій художній манері виконані кіноплакати до фільму «Мальва» (1957, худож. В. Шведов) (*ил. 2*), на якому образ головної героїні Мальви, зіграній у фільмі латвійською актрисою Д. Рітенбергс, велично постає на всю площину аркуша; плакат до фільму «Іван Франко» (1956, худож. І. Суржер) з майстерно виконаним портретом С. Бондарчука в образі головного героя; аркуш до фільму «Солдатка» (1959, худож. А. Кремерман), який презентує дебют у кіно актриси З. Дегтярьової.

Рекламуючи фільми, художники створювали не лише образи сучасників, але й історичних осіб різних періодів та народів. Художньо-стилістичними особливостями плакатів 1960 – початку 1980-х років стали здебільшого реалістичні відтворення образів персонажів. В одних випадках це був документально точний образ головного героя кінокартини, в інших – ключові моменти фільму в композиції плаката. Творчі задуми художника втілювалися виключно у графічних зображеннях, або ж через створення колажів, більшість з яких становлять композиційний сплав графічного малюнка та фото акторів у ролі чи кадрів із фільму.

Українським кіноплакатам другої половини 1980-х років притаманна переважно образно-символічна мова трактування змісту чи головної ідеї

кіновтору, що виражалось у використанні різних символів, алегорій, метафор, гіпербол, уособлень у композиційній побудові аркуша. Спостерегаємо дедалі більший відхід від реалістичного зображення образу головного героя. В основу кіноплакатів покладено переважно оригінальні графічні зображення, які вирізняють асоціативно-образні рішення для передачі ідейно-смыслового акценту фільму. Створення таких плакатів вимагало від художника не лише фахових умінь та навичок, а й відчуття епохи, всебічної освіченості та неординарності художнього мислення.

Розмаїттям художніх образів та манери виконання вирізняються з-поміж інших аркушів плакати до кінокомедій, на яких більшість портретних зображень шаржовано, виконано гротескно. Привертають увагу плакати художника В. Решетова, зокрема, плакат до комедійного фільму «...А ви кохали коли-небудь?» (1974), на якому зображені Г. Віцин та С. Філіппов; до кінокартини «Суєта суєт» (1979), яка презентує комічний портрет головного персонажа, втіленого у фільмі Ф. Мкртчяном (*іл. 3*); «Невиправний брехун» (1994), який уміщує оригінальні гротескні зображення Г. Віцина, І. Макарової, В. Етуша, Е. П'єхи, та ін. У зібранні НБУВ наявні кіноплакати до комедій Л. Гайдая: «Не може бути» (1975, два плакати, худож. Ю. Воєвода), «Спортлото-82» (1982, худож. В. Калуцький), «Діамантова рука» (1969, два плакати, худож.: Є. Антохін, О. Губов), «Іван Васильович змінює професію» (1973, два плакати, худож.: С. Лялін, В. Калуцький).

В українському кіноплакаті зустрічаємо гротескові зображення героїв фільмів Е. Рязанова, втілених Ю. Нікулїним та Є. Євстигнєєвим у кінокомедії «Старіки-розбійники» (1972, худож. В. Решетов), А. Фрейдліх та А. Мягковим у «Службовому романі» (1977, худож. Ю. Агапов), І. Саввіною, С. Немоляєвою, В. Гафтом, А. Мягковим, Г. Бурковим у сатиричній кінокомедії «Гараж» (1979, худож. Т. Лазарева).

На плакатах А. Іконнікова до фільму режисера Л. Коменчіні «Гра в карти по-науковому» (1975) (*іл. 4*) та О. Губова до кінокартини «Італієць в Америці» (1970, реж. А. Сорді) відтворено оригінальні графічні зображення А. Сорді – актора і режисера, знаменитого коміка італійського кіно. А. Іконніковим було виконано також плакати до кінокомедій «Сплячий лев», в якому представлений портрет актора К. Сорокіна, та «Повторний шлюб» (1975), з портретом французького актора Ж.-П. Бельмондо у головній ролі.

У так званих плакатах-портретах зустрічаємо зображення як відомих, популярних акторів вітчизняного та зарубіжного кіно, так і тих, хто знімався у фільмах епізодично. Нині всі ці плакати є важливими образотворчими документами з історії світового кінематографа. Як приклад, у плакатах зібрання НБУВ зустрічаємо портрет мексиканського режисера, сценариста, актора Е. Фернандеса у фільмі «Вірний солдат Панчо Вілья»

(1968, худож. В. Калуцький), творчість якого була символом мексиканського кіно; киргизького художника, талановитого актора С. Чокморова в кінокартині «Лютий» (1974, худож. А. Іконников)», який став акторським шедевром кінемаграфа 1970-х років; абхазького актора театру і кіно Т. Кокскерії в героїко-пригодницькому фільмі «Білий башлик» (1975; худож. В. Овсянников); французького актора Л. Вентури в ролі комісара Вержи в кінокартині «Прощавай, поліцейський» (1977, худож. В. Шпанько); італійської кіноактриси С. Сандрелі у фільмі режисера Е. Сколи «Ми так любили одне одного» (1977, худож. В. Калуцький); відомої японської актриси театру і кіно К. Куріхари у фільмі «Мелодії білої ночі» (1977, худож. Ю. Агапов); грузинського актора О. Мегвінетухуцесі у фільмі «Викрадення місяця» (1974, худож. А. Іконников); югославського актора Б. Фехмію та сербської актриси М. Дравич у фільмі реж. А. Врдоляка «Злочинець та його досьє» (1975, худож. Л. Даценко); французької актриси театру і кіно Ані Жирардо у фільмі «Лікар Франсуаза Гайян» (1977, худож. А. Іконников); американської актриси С. Страсберг у фільмі режисера С. Люмета «Захоплена сценою» (1975, Л. Даценко) та багатьох ін.

В українському кіноплакаті знаходимо документальне підтвердження акторських дебютів. Відомо, що першою роллю в кіно молодій актриси А. Вертинської став образ Асоль, головної героїні екранізації твору О. Гріна «Червоні вітрила» (1961; реж. О. Птушко), у кіноплакаті інтерпретований І. Суржером (*ил. 5*). Плакат П. Орлова до фільму «Пасажир з «Екватора» (1969) представляє портрет естонського актора Ю. Крюкова у головній ролі Ільмара. Це була перша роль актора в кіно, яку він зіграв у тринадцятирічному віці. На плакаті І. Суржера до військового фільму «Це було в розвідці» (1969, реж. Л. Мирський) графічно відтворено портрет актора В. О. Жукова у ролі дванадцятирічного розвідника Васи Колосова. Портрет І. Купченко у ролі Лізи Калітіної зображено Т. Лящуком у плакатному аркуші до фільму «Дворянське гніздо» (1969, реж. А. Михалков-Кончаловський).

Велику кількість графічних інтерпретацій у кіноплакаті отримали незабутні, яскраві образи головних героїнь, втілених у фільмах актрисою театру і кіно, співачкою, режисером Л. Гурченко. Серед них – образ Христини у фільмі за мотивами однойменного роману Панаса Мирного «Повія» (1961, худож. А. Деркач); роль винахідниці Рити Лаур у кінокартині реж. Ю. Куна «Приборкувачі велосипедів» (1964, худож. С. Лялін); роль Маргарити Соловйової у фільмі режисера П. Тодоровського «Кохана жінка механіка Гаврилова» (1981, худож. В. Богуславський) (*ил. 6*); роль Віри Нефьодової у мелодрамі режисера Е. Рязанова «Вокзал для двох» (1983, два плакати, худож.: О. Желіховська, О. Штанко); роль знаменитої співачки Емілії Марті у музичному фільмі режисера Є. Гінзбурга «Рецепт її

молодості» (1984, два плакати, худож. В. Калущький); роль естрадної артистки Валерії Гончарової у музичній кінокартині реж. В. Бутурліна «Оплески, оплески...» (1984, два плакати, худож.: В. Жуков, О. Гайдай) та ін.

Кіноплакати зберігають незабутні образи героїв улюблених багатьма кінокартин, які були створені в кінематографі відомими і талановитими акторами: Л. Биковим – «В бій ідуть тільки старики» (1974, два плакати, худож.: М. Павлусенко, Ю. Агапов) (*ил. 7*); «Зайчик» (1974, худож. В. Решетов); «Ати-бати йшли солдати» (1976, худож. В. Левченко); А. Папановим – «Наш дім» (1965, худож. Б. Розанов); «Солдатами не народжуються» (1968, худож. І. Кружков); «День прийому з особистих питань» (1974, худож. М. Павлусенко); «Віч-на-віч» (1975, два плакати, худож.: Р. Сахалтуєв, Д. Бродський); «Піна» (1979, худож. О. Сосновська); «Любов моя вічна» (1982, худож. В. Богуславський); І. Миколайчуком – «Сон» (1964, худож. І. Суржер); «Тіні забутих предків» (1964, худож. І. Кружков); «Бур'ян» (1966, худож. І. Кружков); «Лісова пісня. Мавка» (1981, худож.: В. Лось, В. Фартучний); «Пропапа грамота» (1983, худож. М. Головинська); І. Гаврилюком – «Спокута чужих гріхів» (1979, худож.: Л. Слуцький, Ю. Воевода); К. Степанковим – «Дума про Ковпака» (1974, худож. О. Ворона); «Море» (1979, худож. Л. Слуцький); «Легенда про княгиню Ольгу» (1983, худож.: О. Гайдай, Є. Вдовін); С. Закаріадзе – «Морська стежка» (1964, худож. В. Подчекаєв); «Батько солдата» (1965, два плакати, худож. І. Суржер); «Зустріч з минулим» (1967, худож. І. Суржер); І. Смоктуновським – «Гамлет», два плакати (1964, худож.: В. Овсянников, О. Лемберський); «На одній планеті» (1965, худож. О. Ворона); «Чайковський» (1970, худож. В. Чеканюк); «Анна і командор» (1975, худож. І. Прокопенко); «Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда» (1986, худож. В. Трегубенко (*ил. 8*)); В. Висоцьким – «Короткі зустрічі» (1967, худож. Б. Шац); «Небезпечні гастролі» (1969, худож. І. Прокопенко); «Погана хороша людина» (1973, худож. І. Кружков); «Четвертий» (1973, худож. Т. Лящук); «Оповідь про те, як цар Петро арапа женив» (1976, худож. В. Калущький); Є. Леоновим – «Зигзаг удачі» (1968, худож. Є. Антохін); «Білоруський вокзал» (1971, худож. В. Шпанько); «Між високими хлібами» (1971, два плакати, худож.: Т. Лящук, В. Чеканюк); «Джентельмени удачі» (1972, худож. В. Мельникова); «Гонщики» (1973, худож. Ю. Агапов); «Зовсім пропащий» (1973, худож. В. Мельникова); «За сірниками» (1980, худож. О. Семенко) (*ил. 9*); «Кіндза-дза» (1987, худож. О. Штанко); В. Кікабідзе («Не журись!») (1969, худож. В. Калущький); «Зникла експедиція» (1975, два плакати, худож.: І. Прокопенко, Ю. Воевода); «Міміно» (1978, худож. Л. Даценко); «Мелодії Верейського кварталу» (1974, худож. Ю. Доценко); Т. Самойловою («Анна Кареніна» (1967, худож. І. Кружков) (*ил. 10*); «Довга дорога в короткий день»

(1972, худож. О. Ворона); «Летять журавлі» (1974, худож. А. Іконников) та багатьма іншими акторами.

На екранах наших кінотеатрів демонструвалися фільми за участю польських, французьких, німецьких, індійських, японських, угорських, акторів. Крупноплановий графічний портрет актора З. Цибульського у ролі Мачека Хелміцького з фільму «Попіл і алмаз» режисера Анджея Вайди був покладений в основу композиції плаката І. Горбенка. В плакатному зібранні НБУВ є аркуші, що містять образи головних персонажів, відтворені у фільмах польськими актрисами П. Раксою – «Зося» (1967, худож.: М. Прокопенко, Ю. Агапов), та Б. Тишкевич – «Лялька» (1970, худож. В. Подчекаєв) (*ил. 11*); угорським актором З. Латіновичом – «Фото Хабера» (1964, худож. В. Овсянников); французькою актрисою А. Жірандо «Лікар Франсуаза Гайян» (1977, худож. А. Іконников); югославським актором Г. Митичем – «Текумзе» (1973, худож. В. Калуцький); британською актрисою О. Хепберн – «Як украсти мільйон» (1974, худож. Р. Сахалтуєв) та ін.

У 1960–1980-х роках було створено багато кінокартин різних жанрів за участю вірменських, грузинських, литовських, латвійських, естонських, киргизьких та інших акторів. На плакатах знаходимо зображення туркменського актора А. Хандурдієва – «Змагання» (1964, худож. Е. Антохін); латвійської актриси В. Артмане – «Ялина серед жита» (1973, худож. Т. І. Лящук); «Подарунок самотній жінці» (1974, худож. М. Петренко); литовського актора Д. Баніоніса – «Гойя, або Тяжкий шлях пізнання» (1972, два плакати, худож.: В. Мельникова, Т. І. Лящук); «Соляріс» (1972, два плакати, худож.: Є. Котляр, В. Мельникова); «Кентаври» (1978, два плакати, худож.: В. Мельникова, Т. Лящук); естонського актора Т. Хярма – «Блискучий світ» (1984, два плакати, худож.: В. Брезицький, О. Гайдай); грузинської актриси С. Чаурелі – «Кілька інтерв'ю з особистих питань» (1979, худож. І. Прокопенко); «Ляпас» (1980, худож. В. Мельникова); вірменського актора Г. Тонунца – «Надзвичайне доручення» (1965, худож. Є. Захаров); «Останній подвиг Камо» (1974, худож. О. Феоктістов) та інших митців екрана.

Портретні зображення акторів у кіноплакатах створювалися за допомогою широкого діапазону зображальних засобів, форм та методів втілення художніх образів. Плакати, в основі композиції яких фігурують портрети акторів, вирізняє цілий спектр особливостей, серед яких – документальна достовірність зображення, узагальненість образу, лаконічність, символічність, гіперболізація, метафоричність, декоративність тощо. Попри те, що не всі плакати є досконалими з точки зору художнього виконання або ж розкриття змісту рекламованого кінотвору, так чи інакше всі вони залишилися важливими образотворчими документами з історії вітчизняного і частково зарубіжного кіномистецтва.

Список використаних джерел

1. Советские художественные фильмы : аннотированный каталог. Т. 1 : Немые фильмы (1918–1935) / сост. : Н. А. Глаголева, М. Х. Зак, А. В. Мачерет [и др.]. – М. : Искусство, 1961. – С. 168–169.
2. Каталог выставки произведений Иосифа Кузьковского / сост. : Зедайн В. К. – Рига : Союз художников Латв. ССР, 1963. – С. 25.
3. Кино : энциклопедический словарь / глав. ред. С. И. Юткевич. – М. : Советская энциклопедия, 1986. – 640 с.
4. Рифеншталь Лени // Кино. Энциклопедический словарь / ред. С. И. Юткевич. – Див. також : ЭБС «Университетская библиотека онлайн» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=766990>

References

1. Glagoleva, N. A., Zak, M. Kh., Macheret, A. V. et al. (Comps.). (1961). *Sovetskie khudozhestvennye filmy: annotirovannyi katalog* [Soviet feature films: annotated catalog]: *Vol. 1. Nemye filmy (1918–1935)* [Silent films (1918–1935)] (pp. 168–169). Moscow: Iskusstvo. [In Russian].
2. Zedain, V. K. (Comp.). (1963). *Katalog vystavki proizvedenii Iosifa Kuzkovskogo* [The catalog of Iosif Kuzkovsky works exhibition] (p. 25). Riga: Soiuz khudozhnikov Latviiskoi SSR. [In Russian].
3. Iutkevich, S. I. (Ed.-in-chief). (1986). *Kino: entciklopedicheskii slovar* [Cinema: encyclopedic dictionary]. Moscow: Sovetskaia entciklopediia. [In Russian].
4. Iutkevich, S. I. (Ed.). Rifenshtal Leni. In *Kino: entciklopedicheskii slovar* [Cinema: encyclopedic dictionary]. Retrieved from <http://lex.biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=766990> [In Russian].

L. Hutnyk

**Portrait pictures of actors in Ukrainian cinema posters of 1920s – early 1990s
(based on the materials of Ukrainian cinema posters collection from the fonds of
V. Vernadsky National Library of Ukraine)**

The author examines cinema posters as a source of visual information. Based on the materials of Ukrainian cinema posters collection of V. Vernadsky National Library of Ukraine, the article analyzes posters, the compositions of which contain portrait pictures of Ukrainian and world cinema actors. It characterizes approaches which were used by the artists during their work of posters creation in order to present the cinema activity of the actors through the creation of cinema images in graphics or collage technique. The author traces main stylistic peculiarities of the posters with portrait pictures and creative style of certain poster artists. It is worth acknowledging that nowadays unique posters to some films of 1920–1930s which have not been preserved up to the present are of special value as important artistic documents in the history of cinema. Despite the fact that the period of the first third of the twentieth century was an age of silent black-and-white

films in the history of cinema, all the posters that accompanied the films release were colored, and together they became a bright and unique page in the history of Ukrainian graphic art and cinema advertising.

Key words: cinema poster, composition of a cinema poster, portrait pictures, portrait poster, collection of Ukrainian cinema posters, history of cinema, cinema art, poster graphics, collage, graphic pictures.

Л. Н. Гутник

Портретные изображения актёров в украинском киноплакате 1920 – начала 1990-х годов (на материалах собрания украинского киноплаката из фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского)

Киноплакат рассматривается как источник визуальной информации. На материалах собрания украинского киноплаката из фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского проанализированы плакаты, композиции которых составляют портретные изображения актёров украинского и мирового киноискусства. Охарактеризованы подходы, которыми руководствовались художники во время работы по созданию плакатных листов, на которых сквозь призму воспроизведённых графически или способом коллажа кинообразов представлен творческий путь актёров кино. Указаны основные художественно-стилистические особенности плакатов, которые содержат изображения актёров, дана характеристика творческой манеры некоторых мастеров киноплаката. Указано, что особенную ценность весомого изобразительного документа приобретают сегодня уникальные плакаты к отдельным фильмам 1920–1930-х гг., которые не сохранились. Несмотря на то, что период первой трети XX в. был в истории кинематографа эпохой немого черно-белого кино, все плакаты, сопровождавшие выход этих фильмов на экраны, были цветными, а в совокупности они стали яркой и самобытной страницей истории отечественного искусства графики и кинорекламы.

Ключевые слова: киноплакат, композиция киноплаката, портретные изображения, плакат-портрет, собрание украинского киноплаката, история кино, киноискусство, плакатная графика, коллаж, графические изображения.

Дл. І. Івасюк М. Сорочинський ярмарок. 1927 р.

Іл. 2. Шведов В. Мальва. 1957 р.

Ил. 3. Решетов В. Суета сует. 1979 г.

Ил. 4. Іконников А. Альберто Сорді
 у фільмі «Гра в карти по-науковому». 1975 р.

Ил. 5. Суржер І. Червоні вітрила. [1961 р.].

Ил. 6. Богуславський В.
Кохана жінка механіка Гаврилова. [1981 р.]

Дл. 7. Агапов Ю. В бій ідуть тільки «старики». 1974 р.

Ил. 8. Трегубенко В. Інокентій Смоктуновський у пригодницькому фантастичному фільмі за мотивами однойменної повісті Р. Л. Стівенсона «Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда». 1986 р.

Ил. 9. Семенко О. За сірниками. [1980 р.]

Лл. 10. Кружков І. Анна Кареніна. 1967 р.

Іл. 11. Подчекаєв В. Лялька. 1970 р.